

A magyar névszói állítmány kérdéséhez

Névszói állítmányon az alábbiakban olyan nyelvi kategóriát értünk, amely a hagyományosan elkülönített névszói (nominális) és névszói-igei (nominó-verbális) állítmányokat foglalja magába. Ennek a tág értelemben vett névszói állítmánynak néhány problémájával foglalkozunk. A vizsgált kérdések a következők:

1. Az elnevezések
2. A fordított és megszakított szórendű névszói állítmány
3. A kopula különleges fennmaradása a névszói állítmányban (pl. *Van ő olyan magas, mint te*)
4. Általános előidejűség kifejezése a névszói állítmányban (pl. *Voltam én katona.*)

1. Az elnevezések

1.1. Szakirodalmunk háromféle állítmányt különböztet meg a magyar nyelvben: igeit, névszóit és névszói-igeit. Mi most csak a nem-igei állítmányok két kategóriájával foglalkozunk. Azt állítjuk, hogy a velük kapcsolatos közkeletű elnevezések reformra szorulnak.

Nézzük meg először a nem-igei állítmány kopula nélküli változatát. Ennek leggyakoribb neve a névszói állítmány (MMNyR 2 : 124; MMNy. 239, 240; ÚML 1 : 83; MÉKSz. 33; BALOGH—GÁLFFY—J. NAGY 294; RÁCZ—TAKÁCS 210), de az akadémiai nyelvtan egyszerű névszói állítmánynak is nevezi (MMNyR 2 : 80, 484).

A kopulás változatot gyakran névszói-igei állítmánynak hívják (MMNyR 2 : 124; MMNy. 239; ÚML 1 : 83; BALOGH—GÁLFFY—J. NAGY 295), bár ennek a fordítottja, az igei-névszói állítmány is előfordul (MÉKSz. 33). Másrészt szokták összetett állítmánynak is nevezni (MÉKSz. 1069; BALOGH—GÁLFFY—J. NAGY 282). Leggyakrabban olyan elnevezésekkel találkozunk, amelyek az „igei-névszói” és az „összetett” elemet is tartalmazzák, más-más sorrendben, esetleg egyik, vagy másik elemet zárójelbe téve, pl. összetett, azaz névszói-igei állítmány (MMNyR 2 : 80—1; MMNy. 238), névszói-igei összetett állítmány (MMNyR 2 : 485), névszói-igei (összetett) állítmány (RÁCZ—TAKÁCS 210; MMNy. 239), összetett (névszói-igei) állítmány (FEB 182—2).

A kopulás és kopula nélküli változatoknak nem alakult ki közös neve. Mind az akadémiai, mind az egyetemi leíró nyelvtan megemlíti, hogy a szófaji szempontot figyelembe véve mindkét változat voltaképpen névszói állítmány (MMNyR 2 : 120; MMNy. 238, 241). Ez azonban csak amolyan „félhivatalos” elnevezés, amelyet címekben hiába keresünk. Közös címszó helyett a két vál-

tozat nevét feltüntető, mellé- vagy alárendelő összetett címekkel találkozunk, pl. „A névszói (nominális) és a névszói-igei (nomino-verbális) állítmány” (MMNy. 239), vagy „A névszói (névszói-igei) állítmány jelentése” (i. m. 241).

1.2. Az ismertetett elnevezésekkel kapcsolatban a következőket állapíthatjuk meg.

(i) Az elnevezések hagyománya távolról sem olyan egységes és szilárd, hogy egy reformkísérletet eleve kilátástalannak ítéljünk.

(ii) A kopulás változatra két párhuzamos elnevezés és ezek különböző sorrendű kombinációi egyaránt használhatók.

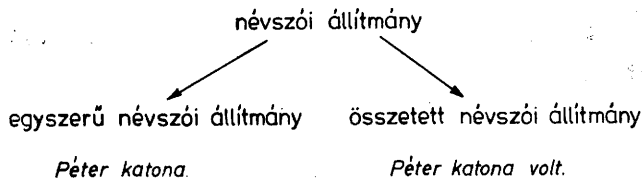
(iii) A kopula nélküli változatnak is két neve van.

(iv) Nincs általánosan elfogadott elnevezésünk a kopulás és kopula nélküli változatok egybekapcsolására, és így nincs módunk arra, hogy a két változatot, mint fajfogalmat, egyetlen nemfogalom alá rendeljük. Így — miután a változatok neveinek szembeállításával először túlhangsúlyozzuk a formális különbségeket — kénytelenek vagyunk mindig utólag elmondani, hogy a „kétféle” állítmány funkcionális szempontból egy és ugyanaz, a két változat kölcsönösen kiegészíti egymást, és a jelentésben a névszói résznek van központi szerepe, a kopula fizikai jelenléte vagy hiánya pedig inflexió-szerű elem.

(v) Szükség van tehát egy olyan elnevezésre, amely a nem-igei állítmány kopulás és kopula nélküli változatát összefoglalóan jelöli, azonkívül az egyes változatok neveit úgy kell kialakítani, hogy azok ne csak a formai különbséget, hanem a funkcionális egységet is kifejezzék.

1.3. Javaslatunkhoz az akadémiai leíró nyelvtanban szereplő „egyszerű névszói állítmány” elnevezésből indulunk ki. Ez ott a kopula nélküli változat egyik neve. Szerintünk ennek a kifejezésnek csak úgy van értelme, ha a „névszói állítmány” elnevezést — amely az akadémiai nyelvtanban a kopula nélküli változat másik neve — kiterjesztjük a kopulás és kopula nélküli változatok közös jelölésére. Az egyszerű névszói állítmány tehát a névszói állítmány egyik fajtája: az, amelyikben a kopula fizikailag hiányzik. Így viszont a másik fajta, a kopulás változat neve logikusan csak az összetett névszói állítmány lehet.

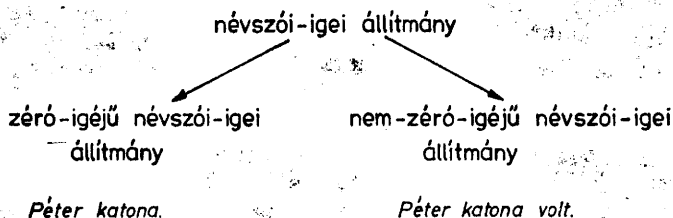
A javasolt elnevezések viszonya így ábrázolható:

Mivel azonban az elnevezések korszerűsítése más módon is elképzelhető, érdemes kiszámítani az általunk javasolt megoldás pontértékét, hogy összehetessük azt a másik megoldási kísérlet hasonló szempontok alapján nyert pontértékével. Javasolt megoldásunkban a nemfogalom elnevezése kifejezi a két fajfogalom funkcionális egységét és a névszói rész központi szerepét a jelentésben. A fajfogalmak nevei egymással és a nemfogalom nevével logikus kapcsolatban állnak, mivel mindkettőben megtalálható a „névszói állítmány”, mint közös elem. Az elnevezések nem tartalmaznak kétértelműséget és a lehető

legegyszerűbbek. A fajfogalmak nevei viszont nem kifejezik ki a formális különbséget explicit módon, így a megoldás pontértéke: $6 - 1 = 5$.

1.4. A korszerűsítés másik lehetséges útja a „névszói-igei állítmány” elnevezésből indulhat ki. Joggal feltehetjük, hogy az egyszerű névszói állítmány is névszói-igei, csak az igéje „zéró fokon” van jelen (MMNy. 240; vö. ANTAL 7). Az ide vonatkozó külföldi szakirodalomban is ige és ún. equational complement egységéről olvashatunk (HALL 76). Ezek szerint a nemfogalom elnevezése névszói-igei állítmány is lehetne:

Ezt a megoldást a transzformációs-generatív megközelítés is támogatni látszik. Az ige (kopula) a felszín mögött ugyanis mindig jelen van, csak kijelentő mód, jelen idő, harmadik személy esetén egy transzformáció eltörli és így nem éri el a felszínt. Ezt nem vitatjuk, sőt alább magunk is bizonyítani kívánjuk (1. 3.). Mégis az a véleményünk, hogy a transzformációs-generatív megközelítés nem nyújt érvet a megoldás mellett. Ha nem csupán egy lépéssel hatolunk a felszíni szerkezet mögé, hanem visszamegyünk egészen a szemantikai struktúráig, amely a szemantika-központú generatív modell kiindulópontja (CHAFE 56), akkor azt látjuk, hogy ott már a szó felszíni értelmében nem beszélhetünk sem névszóról, sem igeről, csak egy differenciálatlan predikatív elemről, amely bizonyos szemantikai jegyek nyalábja. Hogy ebből a predikatív elemből a felszíni szerkezethez vezető úton ige, vagy határozó + ige, vagy alanyesetben álló névszó + ige (kopula) alakul-e ki, az az eltérő transzformációs folyamatoktól függ. Vessük össze a következő párokat: *katonáskodott — katona volt, el volt fáradva — fáradt volt, kész(en) van — kész, katonának marad — katona marad, megszárad — száraz lesz, mérnökké vált — mérnök lett*. A példapárok jelentése igen közel áll egymáshoz, mégis csak a jobboldali példákat tekintjük névszói állítmányoknak. Az eltérő felszíni szerkezeteket az eltérő transzformációk okozzák, amelyek viszont a kiindulásul szolgáló szemantikai jegyek nem teljesen azonos nyalábjaival, vagy esetleg szabadon választható, fakultatív transzformációk beiktatásával magyarázhatók. Ha a felszíni szerkezethez vezető úton az eredeti predikatív elemből névszó és kopula lesz, továbbá a kopula bizonyos körülmények között a felszín elérése előtt törlődik, más körülmények között pedig a felszínre kerül, akkor az így létrejövő felszíni szerkezet elnevezésére vonatkozólag a transzformációs-generatív megközelítés csak annyit kíván tőlünk, hogy a választott elnevezés a törlődő és nem-törlődő kopula esetén is alkalmazható legyen. Ezt a feltételt viszont az első megoldás (1.3.) éppúgy teljesíti, mint a második.

Most a korábbi szempontjaink alapján vizsgáljuk meg a második megoldás előnyeit és hátrányait. A nemfogalom elnevezése kifejezi a két fajfogalom

funkcionális egységét, de nem tükrözi a névszói rész központi szerepét a jelentésben. A fajfogalmak nevei egymással és a nemfogalom nevével logikus kapcsolatban állnak, összeköti őket a „névszói-igei állítmány” kifejezés, mint közös elem. Az elnevezések nem tartalmaznak kétértelműséget, viszont rendkívül komplikáltak. A fajfogalmak nevei a formális különbséget explicit módon kifejezik. A megoldás pontértéke: $6 - 2 = 4$. Az első megoldás tehát jobb.

1.5. Az elmondottakból következik, hogy számunkra a névszói állítmány a felszíni szerkezet olyan egységének a neve, amely alanyesetben álló névszót és kopula szerepű igét tartalmaz, de ha ez az ige létige, és nem felszólító vagy feltételes módú, azonkívül nem ható formájú, akkor jelen idő, harmadik személyben a felszínen fizikailag hiányzik (zéró, vagy törölt). A fizikailag hiányzó, illetve meglévő kopulájú változatok kiegészítő disztribúcióban állnak, a névszói állítmány „allo-változatai”. Ha a két változat felszíni formai különbségét differenciáltabb elnevezéssel ki akarjuk fejezni, akkor egyszerű, illetve összetett névszói állítmányról beszélünk.

2. A fordított és megszakított szórendű névszói állítmány

2.1. Az akadémiai nyelvtenban ezt olvashatjuk: „A névszói — igei összetett állítmány egészében viselkedik állítmányként, ha egyenes szórendű (például: *katona volt*). Ha azonban fordított (*most volt katona*) vagy megszakított a szórendje (*katona sem volt*), akkor ragozott része (a létige megfelelő alakja) egyedül tölti be az állítmány szerepét, a névszói rész pedig egyszerű — bár szorosan hozzá tartozó — bővítményként viselkedik” (MMNyR 2 : 485).

2.2. Elkerülhetetlen, hogy ezzel a kijelentéssel vitába szálljunk. Először is, nem tudni, hogy mi támasztja alá, mi a bizonyíték arra, hogy az idézett elemzési mód a helyes. Másodsor, ebből az elemzési módból az következne, hogy, amíg pl. a *tanár volt* és *otthon volt* két különböző szerkezet, mert az első összetett névszói állítmány (hagyományosan: névszói-igei állítmány), a második pedig bővítmény és létige, addig a *nem volt tanár* és *nem volt otthon* azonos szerkezetek, mivel mindkettő tagadott létigét és bővítményt tartalmaz. Harmadsor, ugyancsak nehéz volna eldönteni, hogy az állítmány névszói része fordított vagy megszakított szórend esetén milyen bővítmény, amikor sem tárgy-, sem határozó-jellege nincsen. Negyedsor, ha fel is tesszük, hogy fordított vagy megszakított szórend esetén az állítmány névszói része egyfajta bővítményként viselkedik, akkor ugyanezt kellene állítanunk az egyenes szórendű állítmány névszói részéről is. Ebből viszont az következne, hogy névszói-igei állítmány tulajdonképpen nem is létezik. Ötödször, az idézet ellentmond önmagának. Az első mondat ugyanis „névszói-igei összetett állítmánynak”, tehát állítmánynak nevezi a szóban forgó szerkezetet. Erről a kiinduláskor egészében állítmánynak elismert szerkezetéről azután az idézet folytatása azt állítja, hogy hol egészében, hol pedig csak részében állítmány. Ha a fordított vagy megszakított szórendű szerkezetben már csak a létige viselkedik állítmányként, akkor hogyan lehet az ilyen szerkezeteket is a „névszói-igei összetett állítmány” alá rendelni, ahogyan a második mondat teszi? Így az

idézet — megfogalmazásának ellentmondva — maga is elismeri, hogy akár milyen egy állítmányi szerkezet szőrendje (egyenes, fordított vagy megszakított), attól az egészében állítmány marad.

3. A kopula különleges fennmaradása a névszói állítmányban

3.1. Bizonyos esetekben a névszói állítmány létige-kopulája a kizáró körülmények (kijelentő mód, jelen idő, harmadik személy) ellenére megjelenik a felszínen. Ez egyúttal bizonyítéka annak, hogy a kopula a felszíni szerkezet elérése előtt még megvan, és még a felsorolt kizáró körülmények között is — bár általában törlődik — a felszínre kerülhet (vö. 1.4.). Nevezzük ezt a jelenséget a kopula különleges fennmaradásának. A következő mondatpárok (k) jelzetű tagjai ezt a jelenséget szemléltetik. A 'jel az erős hangsúly jele. Vö.:

- (1) Ő 'tízéves.
 (1k) Ő 'van tízéves.
 (2) Ő 'nem olyan okos, mint te.
 (2k) Ő 'nincs olyan okos, mint te.
 (3) Ő 'olyan bátor, hogy 'megteszi.
 (3k) Ő 'van olyan bátor, hogy megtegye.

3.2. Az akadémiai és az egyetemi leíró nyelvtan szerint a kopula akkor marad fenn különlegesen, ha rajta (vagy azon a mondatszakszón, amelybe beletartozik) kiemelő hangsúly van (MMNyR 2 : 81, 128; MMNy. 241).

Szerintünk, bár a kiemelő hangsúly jelenléte kétségtelen tény, az nem magyarázza meg a vizsgált jelenséget.

Ha a kiemelő hangsúly lenne a kopula különleges fennmaradásának a magyarázata, akkor a következő párbeszéd válaszmondata helyes volna:

- (4) — Péter katona volt?
 — * Katona 'van.

A válaszmondat azonban helytelen. Helyette valószínűleg inkább egy *most* szót tartalmazó mondatot használunk, amelyben a *most* szóra kerül a kiemelő hangsúly:

- (4a) — 'Most katona.

Hasonlóképpen, ha a kiemelő hangsúly miatt maradna fenn a kopula, akkor a következő mondatnak is helyesnek kellene lennie:

- (5) * Ő szomjas 'nincs, éhes viszont 'van

hiszen ez a mondat nem más, mint harmadik személyű változata a következőnek:

- (6) Én szomjas 'nem vagyok, éhes viszont 'vagyok.

Az (5) mondat azonban nem fogadható el. Helyette valami ilyesmit mondunk:

- (5a) Ő (szomjasnak) 'nem szomjas, (éhesnek) viszont 'éhes.

Példamondatainkban a kiemelő hangsúly nem bizonyult elég erős tényezőnek ahhoz, hogy a kopulát kijelentő mód, jelen idő, harmadik személyben a felszínre „tolja”.

3.3. A BALOGH—GÁLFFY—J. NAGY-féle nyelvtan már a jelentést is figyelembe veszi, amikor a kopula különleges fennmaradásával foglalkozik.

A 295. oldalon ezt olvashatjuk: „... összehasonlítás esetén, továbbá, ha valakinek, valaminek a koráról, a nagyságáról, a súlyáról, a mennyiségéről van szó, és az állítás vagy a tagadás nyomatékos, akkor harmadik személyben a *van* meg a *nincs* igével szintén szerkesztünk névszói-igei állítmányt: „*Pista v a n h a t v a n k i l ő*”; „*Pista n i n c s h ú s z é v e s*”.

Mivel a kor, a nagyság és a súly szintén mennyiségi mutatókkal jellemezhető, az idézet lényegét a következőképpen foglalhatjuk össze: a kopula akkor marad fenn különlegesen, ha

- (i) a mondat nyomatékos állítást vagy tagadást tartalmaz, és
- (ii) vagy a) összehasonlítást,
vagy b) mennyiséget fejez ki.

Az idézetben szereplő példák az (i) és a (ii b) feltételek együttes teljesülését szemléltetik. Ilyen a mi (1k) példamondatunk is (*Ő 'van tízéves*). Az (i) és a (ii a) feltételek teljesülnek a (2k) példamondatunkban (*Ő 'nincs olyan okos, mint te*). A (3k) példamondat (*Ő 'van olyan bátor, hogy megtegye*) viszont nem fejez ki sem mennyiséget, sem a szokásos értelemben vett összehasonlítást, vagyis az idézet alapján nem tudjuk megmagyarázni.

További hiányossága az ismertetett magyarázatnak, hogy a nyomatékos állítás illetve tagadás fogalmát használja. Az igaz, hogy a különlegesen fennmaradó kopulájú névszói állítmányt tartalmazó mondatok gyakrabban nyomatékosak, mint nyomatéktalanok, de *l e h e t n e k* nyomatéktalanok:

(7k) *Ő 'nincs olyan 'erős, mint 'te.*

Ugyanakkor a szabályosan törlődő kopulájú, és összehasonlítást vagy mennyiséget kifejező névszói állítmányt tartalmazó mondatok is lehetnek nyomatékosak:

(8) *'Péter olyan magas, mint te.* (Nem János.)

(9) *Jóska 'húszéves.* (Nem huszonegy.)

A kérdést tehát tovább kell vizsgálnunk.

3.4. Megállapítottuk, hogy az (1k) mondat mennyiséget fejez ki. Ezt a továbbiakban is fenntartjuk. Ugyanakkor észre kell vennünk, hogy a (2k) és a (3k) mondatokban van valami közös, ami hiányzik az (1k) mondatból, és ami lényegesebb, átfogóbb kritérium, mint az, hogy a mondat összehasonlítást fejez-e ki. Ez pedig az, hogy mindkét mondatban egy minőség bizonyos mértékéről, fokáról van szó. Ez még akkor is így van, ha az állítmány névszói része nem melléknév, vagy nem tartalmaz melléknevet. A következő mondatban például a mérnöki minőség (tehetség, képzettség) egy bizonyos mértékéről hallunk:

(10k) *Ő 'van olyan mérnök, mint te.*

A kopula különleges fennmaradásának tehát az az előfeltétele, hogy a névszói állítmány vagy *m e n n y i s é g e t*, vagy *e g y m i n ő s é g i f o k o t* fejezzen ki. Ha az állítmány számnevet tartalmaz, akkor a mennyiség kifejezése utalószó nélkül történik (l. 1k). A minőségi fokra külön kell utalni, például az *olyan* utalószóval (l. 2k, 3k).

A törlődő kopulájú névszói állítmányt tartalmazó mondatok között találunk olyanokat, amelyek nem fejeznek ki sem mennyiséget, sem minőségfokot:

(11) *Mari szép.*

De olyanokat is találunk közöttük, amelyek mennyiséget (l. 1), vagy minőségfokot fejeznek ki (l. 2, 3). Ebből következik, hogy a mennyiség vagy

minőségi fok kifejezése egymagában még nem elégséges magyarázata a kopula különleges fennmaradásának. Az viszont bizonyos, hogy előfeltétele, mert ahol a kopula különlegesen fennmarad, ott mindig egy mennyiség vagy egy minőségi fok fejeződik ki.

A kopula különleges fennmaradásának további feltételeit úgy találhatjuk meg, ha megvizsgáljuk a mennyiséget vagy minőségfokot kifejező, törlődő kopulájú, illetve különlegesen fennmaradó kopulájú névszói állítmányok jelenléti eltéréseit. Lássuk ezeket sorjában.

(i) Ha a törlődő kopulájú névszói állítmány állító alakú, akkor a kifejezett mennyiség vagy minőségi fok a z o n o s az állítmányban szereplő mennyiséggel vagy minőségi fokkal, és a kifejezett érték o b j e k t í v t é n y k é n t jelenik meg:

(1) *Ő 'tízéves.* (Sem több, sem kevesebb.)

(3) *Ő 'olyan bátor, hogy 'megteszi.* (Sem bátrabb, sem kevésbé bátor annál.)

(ii) Ha a törlődő kopulájú névszói állítmány tagadó alakú, akkor a kifejezett mennyiség vagy minőségi fok n e m a z o n o s az állítmányban szereplő mennyiséggel vagy minőségi fokkal, és a kifejezett érték s z u b j e k t í v t é n y k é n t jelentkezik:

(12) *Ő 'nem tízéves.* (Hanem vagy több, vagy kevesebb.)

(13) *Ő 'nem olyan, mint te.* (Hanem vagy jobb, vagy rosszabb.)

(2) *Ő 'nem olyan okos, mint te.* (Hanem vagy okosabb, vagy butább.)

Az, hogy a kifejezett érték az állítmányban szereplő értékkel nem azonos, tehát azt jelenti, hogy vagy kisebb, vagy nagyobb annál.

(iii) Ha a különlegesen fennmaradó kopulájú névszói állítmány állító alakú, akkor a kifejezett mennyiség vagy minőségi fok l e g a l á b b a z o n o s az állítmányban szereplő mennyiséggel vagy minőségi fokkal, d e l e h e t, h o g y n a g y o b b a n n á l (az állítmányban szereplő érték a kifejezett értéknek az alsó határát jelzi), és a kifejezett érték s z u b j e k t í v v é l e m é n y k é n t jelenik meg:

(1k) *Ő 'van tízéves.* (Sőt több.)

(3k) *Ő 'van olyan bátor, hogy megtegye.* (Sőt bátrabb.)

(iv) Ha a különlegesen fennmaradó kopulájú névszói állítmány tagadó alakú, akkor a kifejezett mennyiség vagy minőségi fok az állítmányban szereplő mennyiségnél vagy minőségi foknál k i s e b b, és szintén úgy jelentkezik, vagy jelentkezhethet m i n t s z u b j e k t í v v é l e m é n y:

(12k) *Ő 'nincs tízéves.* (Kevesebb, mint tízéves.)

(13k) *Ő 'nincs olyan, mint te.* (Rosszabb, mint te.)

(2k) *Ő 'nincs olyan okos, mint te.* (Kevésbé okos nálad.)

A *nincs* szó a *nem* tagadósónak és a *van* kopulának az összeolvadása: *nem + van.*

Eddigi megállapításainkat egyelőre a következő pontokban foglaljuk össze:

a) A törlődő kopulájú névszói állítmányok néha, a különlegesen fennmaradó kopulájú névszói állítmányok pedig mindig m e n n y i s é g e t v a g y m i n ő s é g f o k o t fejeznek ki.

b) A törlődő kopulájú névszói állítmányok a mennyiséget vagy minőségfokot o b j e k t í v t é n y k é n t kezelik.

c) A különlegesen fennmaradó kopulájú névszói állítmányok a mennyiséget vagy minőségfokot s z u b j e k t í v v é l e m é n y k é n t állítják be.

3.5. Ha a beszélőnek a mondat igazságtartalmával kapcsolatos, és nyelvi eszközökkel kifejezett álláspontját modális kategóriának nevezzük (vö. LYONS 307—309), akkor a tényszerű, illetve véleményyszerű felfogás modális kategóriák. Hamarosan látni fogjuk, hogy nem csupán a mennyiséget vagy minőségfokot kifejező névszói állítmányok, hanem a mennyiséget vagy minőségfokot kifejező igei állítmányok körében is érvényesek (vö. VARGA 331—338).

Előbb azonban tisztázni kell egy eddig nem említett jelenséget.

Ha a névszói állítmányok körében, tényszerű modalitás esetén az *olyan* utalószó mellett nem szerepel melléknév, akkor ez az utalószó két különböző dolgot fejezhet ki. Vagy egy közelebbről nem meghatározott minőség fokát vagy pedig egy közelebbről nem meghatározott fajtát, féleséget. A korábban már bemutatott (13) mondat tehát kétértelmű:

(13) *Ő nem olyan, mint te.* (Hanem pl. jobb vagy rosszabb, szebb vagy csúnyább stb.) (Hanem pl. szőke, vagy néger stb.)

Ha ugyanez véleményyszerű modalitás esetén fordul elő, akkor fajtaról, féleségről nem lehet szó, csak egy közelebbről nem meghatározott minőség fokáról:

(13k) *Ő nincs olyan, mint te.* (Hanem pl. rosszabb, csúnyább stb.)

Ha a minőséget, amelynek fokát kifejezzük, közelebbről meghatározzuk (egy melléknév segítségével), akkor az *olyan* utalószó fajtára, féleségre nem vonatkozhat, csak a minőség fokára, akár tényszerű, akár véleményyszerű a mondat modalitása:

(14) *Ő nem olyan szép, mint te.* (Hanem vagy szebb, vagy kevésbé szép.)

(14k) *Ő nincs olyan szép, mint te.* (Kevésbé szép.)

A mennyiséget kifejező névszói állítmányok körében is előfordulhat, hogy konkrét (számnévvvel kifejezett) mennyiség helyett csak az *annyi* utalószó szerepel bennük. Ez a megoldás azonban mindig egyértelműen mennyiséget fejez ki, akár tényszerű, akár véleményyszerű a mondat modalitása:

(15) *Ez annyi.* (Sem több, sem kevesebb.)

(15k) *Ez van annyi.* (Sőt több.)

Az összes lehetőség megfelelőjét megtaláljuk a mennyiséget vagy minőségi fokot kifejező igei állítmányok körében is. A (k) jelzetet ezentúl nemcsak a névszói, hanem az igei állítmányú mondatok mellett is használjuk, ha mennyiséget vagy minőségfokot fejeznek ki véleményyszerű modalitásban. Hogy a strukturális megfelelések jobban kidomborodjanak, a fizikailag hiányzó kopulát a $\emptyset$ jellel jelöljük.

(i) Közelebbről nem meghatározott fajta vagy minőségi fok kifejezése

(10) *Ő olyan mérnök $\emptyset$, mint te.*

= olyan fajtajú (szakos) mérnök

= olyan kvalitású mérnök; sem jobb, sem rosszabb

(16) *Ő úgy dolgozik, mint te.*

= olyan fajta módszerrel dolgozik

= olyan kvalitással dolgozik; sem jobban, sem rosszabbul

(10k) *Ő van olyan mérnök, mint te.*

= olyan kvalitású mérnök; sőt jobb

(16k) *Ő dolgozik úgy, mint te.*

= olyan kvalitással; sőt jobban dolgozik

- (17) *Ő nem olyan mérnök, mint te.*
 = más fajta új (szakos) mérnök
 = más kvalitású mérnök; vagy jobb, vagy rosszabb
- (18) *Ő nem úgy dolgozik, mint te.*
 = más fajta módszerrel dolgozik
 = más kvalitással dolgozik; jobban, vagy rosszabbul
- (17k) *Ő nincs olyan mérnök, mint te.*
 = gyengébb kvalitású mérnök
- (18k) *Ő nem dolgozik úgy, mint te.*
 = gyengébb kvalitással dolgozik

(ii) Meghatározott minőség fokának kifejezése

Ha az imént vizsgált mondatokban a minőséget meghatározzuk, például úgy, hogy az *olyan* utalószó helyett az *olyan jó*, az *úgy* utalószó helyett az *olyan jól* kifejezést használjuk, akkor a fajta, féleség kifejezésének a lehetősége a tényszerű modalitásban is elvész és kizárólag minőségfok fejeződhet ki.

- (10') *Ő olyan jó mérnök, mint te.*
 = olyan kvalitású mérnök; sem jobb, sem rosszabb
- (16') *Ő olyan jól dolgozik, mint te.*
 = olyan kvalitással; sem jobban, sem rosszabbul
- (10'k) *Ő van olyan jó mérnök, mint te.*
 = olyan kvalitású mérnök; sőt jobb
- (16'k) *Ő dolgozik olyan jól, mint te.*
 = olyan kvalitással; sőt jobban dolgozik
- (17') *Ő nem olyan jó mérnök, mint te.*
 = más kvalitású mérnök; vagy jobb, vagy rosszabb
- (18') *Ő nem olyan jól dolgozik, mint te.*
 = más kvalitással dolgozik; vagy jobban, vagy rosszabbul
- (17'k) *Ő nincs olyan jó mérnök, mint te.*
 = gyengébb kvalitású mérnök
- (18'k) *Ő nem dolgozik olyan jól, mint te.*
 = gyengébb kvalitással dolgozik

(iii) Mennyiség kifejezése

- (19) *Ez annyi, mint a tied.*
 = olyan mennyiségű; sem több, sem kevesebb
- (20) *Ő annyit termel, mint te.*
 = olyan mennyiséget; sem többet, sem kevesebbet
- (19k) *Ez van annyi, mint a tied.*
 = olyan mennyiségű; sőt több
- (20k) *Ő termel annyit, mint te.*
 = olyan mennyiséget; sőt többet
- (21) *Ez nem annyi, mint a tied.*
 = más mennyiségű; vagy több, vagy kevesebb
- (22) *Ő nem annyit termel, mint te.*
 = más mennyiséget termel; vagy többet, vagy kevesebbet
- (21k) *Ez nincs annyi, mint a tied.*
 = kisebb mennyiségű
- (22k) *Ő nem termel annyit, mint te.*
 = kisebb mennyiséget termel

A bemutatott névszói és igei állítmányok jelentésbeli és formai párhuzama tökéletes.

3.6. A különlegesen fennmaradó kopulájú névszói állítmány tehát az olyan állítmányok közé tartozik, amelyek mennyiséget vagy minőségi fokot fejeznek ki véleményyszerű modalitásban. A mennyiséget vagy minőségi fokot kifejező állítmányok formailag releváns elemei a következők: az ige (*v e r b u m* jele: V), a mennyiséget vagy minőségfokot képviselő elem (*q u a n t i t a s* vagy *q u a l i t a s*, jele: Q) és, ha mondat negatív, a *nem* tagadószó.

Ha a Q *nem* számnemes szerkezet, akkor az állítmány mellé odateszünk vagy odaértünk egy mellékmondatot, amely a viszonyítási alapot fejezi ki. Ez a mellékmondat gyakran hiányos, lásd pl. a *mint te* részt a (2) és (2k) mondatokban. A mellékmondat nem vesz részt az állítmány formáinak a kialakításában.

(i) A *t é n y s z e r ű* modalitás tipikus formájában a *nem* tagadószó, ha van, közvetlenül megelőzi a Q-t, a Q pedig közvetlenül megelőzi a V-t. Az erős hangsúly a *nem* tagadószóra, illetve ennek hiányában a Q-ra esik. A V hangsúlytalan. Ha a V történetesen létige-kopula, akkor jelen idejű, harmadik személyű formái (*van, vannak*) *nem* érik el a felszínre, és így a felszíni szerkezetben zéró képviseli őket. A mennyiséget vagy minőségi fokot tényyszerű modalitásban kifejező állítmányok elemeinek tipikus sorrendje és hangsúlyozása tehát ilyen:

$$\left\{ \begin{array}{l} Q \\ \text{'nem + Q} \end{array} \right\} + V$$

Például: '*olyan jó* + Ø, '*nem + olyan jó* + Ø; '*olyan jól* + *rajzol*, '*nem + olyan jól* + *rajzol*.

A bemutatott állítmányi forma szoros egység, azt más mondatrész *nem* bonthatja fel. A többi mondatrész előtte és/vagy utána helyezkedik el. Az utána következő mondatrészek tipikusan szintén erős hangsúlyokat kapnak, így a mondat általában nyomatéktalan (hangsúlyai egyforma erősségűek).

(ii) A *v é l e m é n y s z e r ű* modalitás tipikus formájában a *nem* tagadószó, ha van, közvetlenül megelőzi a V-t, a V pedig megelőzi a Q-t, de *nem* feltétlenül közvetlenül, mert más mondatrész (például az alany) a kettő közé ékelődhet. Az erős hangsúly a *nem* tagadószóra, vagy ennek hiányában a V-re esik. A Q hangsúlytalan vagy legfeljebb mellékhangsúlyos. Ha a V történetesen létige-kopula, akkor jelen idejű, harmadik személyű formái (*van, vannak*) a felszínre kerülnek. Negatív mondatban viszont összeolvadnak a *nem* tagadószóval, és így a *nem + van* szerkezet a *nincs*, a *nem + vannak* szerkezet pedig a *nincsenek* szóba tömörül. A mennyiséget vagy minőségi fokot véleményyszerű modalitásban kifejező állítmányok elemeinek tipikus sorrendje és hangsúlyozása, ha a beiktatható egyéb mondatrész helyét kerek zárójelek közé tett három ponttal jelöljük, így alakul:

$$\left\{ \begin{array}{l} V \\ \text{'nem + V} \end{array} \right\} (+ \dots) + Q$$

Például: '*van (+...)* + *olyan jó*, '*nincs (+...)* + *olyan jó*; '*rajzol (+...)* + *olyan jól*, '*nem + rajzol (+...)* + *olyan jól*.

Ez az állítmányi forma nem szoros egység, a Q elé más mondatrész beiktatható. Más mondatrész egyébként az állítmányi forma előtt és/vagy után is állhat. Tipikus körülmények között csak az állítmányi forma kap erős hangsúlyt a mondatban, a többi mondatrész nem, így a mondat általában nyomatékos. Mégis előfordulhat, hogy a jobb érthetőség kedvéért, vagy érzelmi okokból a mondat nyomatéktalan lesz (lásd 7k). Nagyon gyakran az egyedül erős hangsúlyú V vagy *nem* tagadószó kezdi a mondatot, és így ún. *emocióanalisis mondatforma* jön létre (ELEKFI 338–40).

4. Általános előidejűség kifejezése a névszói állítmányban

4.1. Az előző részben egyebek között azt láttuk, hogy a mennyiséget vagy minőségi fokot véleményyszerű modalitásban kifejező névszói állítmány pozitív (tagadószó nélküli) kopulája erős hangsúlyú, megelőzi a névszói részt, sőt gyakran a mondat élén áll.

Ehhez hasonló formát azonban, múlt vagy jövő időben, a névszói állítmány akkor is felvehet, ha nem fejez ki mennyiséget vagy minőségi fokot:

(1) *'Voltam én diák.*

Egyes vélemények szerint ilyenkor az állítmány névszói része csak főnév lehet, melléknév nem (DEZSŐ 15; OROSZ 218–219). Tehát, amíg az (1), valamint a (2a, 2b) mondatok helyesek, a (3a, 3b) mondatok nem fogadhatók el:

(2a) *'Volt Péter katona*   (2b) *'Volt katona Péter.*

(3a) **'Volt a ház magas.*   (3b) **'Volt magas a ház.*

A (3a, 3b) mondatok valóban helytelenek. Ennek okát azonban nem abban látjuk, hogy az állítmányi névszó melléknév. Bizonyos melléknévek ugyanis betölthetik az állítmányi névszó szerepét az erős hangsúlyú kopulatótani helyzetben is:

(4a) *'Volt a ház sárga.*   (4b) *'Volt sárga a ház.*

(5a) *'Lesz Ági szerelmes.*   (5b) *'Lesz szerelmes Ági.*

Fordítva is igaz, főnév sem mindig állhat az adott helyen:

(6a) **'Volt Péter az öcsém.*   (6b) **'Volt az öcsém Péter.*

(7a) **'Lesz a fiad néger.*   (7b) **'Lesz néger a fiad.*

Példamondataink helyessége vagy helytelensége láthatólag nincs kapcsolatban azzal, hogy az állítmány névszói része főnév-e, vagy melléknév.

A magyarázatot az alany és az állítmány jelentésének a viszonyában kell keresni.

Előbb azonban állapítsuk meg, hogy a vizsgált mondat típusban milyen a névszói állítmány formája. Ha az állítmány névszói részének N, a kopulának cop, az erős hangsúlynak, mint eddig is, ' a jele, az N és a cop közé iktatható alanyt pedig három ponttal jelölve kerek zárójelek között adjuk meg, akkor a vizsgált forma: 'cop (+ . . .) + N, amelyben a kopula múlt vagy jövő idejű. Ez a forma általában a mondat élén helyezkedik el, és mivel a többi mondatrész hangsúlytalan, az egyedül hangsúlyos mondatkezdő kopula az ún. *emocióanalisis mondatforma* ismérve.

4.2. A helytelennek ítélt (3a, 3b, 6a, 6b, 7a, 7b) mondatokat az jellemzi, hogy a bennük található névszói állítmányok az alanyaik denotátumaira azok fennállása alatt végig érvényesek, *állandó érvényűek*.

Egy állítmány állandó érvénye gyakran — és így a fenti mondatokban is — az alany denotátumának külön tanulmányozása nélkül, pusztán az általános emberi tudás alapján nyilvánvaló. Ennek a nyilvánvalóságnak fokozatai vannak. Így a világ ismeretében valószínűtlennek tartjuk, hogy egy kész ház magasságát megváltoztassák, még valószínűtlenebbnek, hogy valakinek a szeme színe megváltozzék, vagy, hogy aki lánynak születik, férfivá váljon. Ha ilyesmiről hallunk, meglepődünk. Szintén meglepődnénk, ha azt hallanánk, hogy a Föld nem volt, vagy nem lesz mindig bolygó. Azt meg egyenesen lehetetlennek, logikai képtelenségnek tartjuk, hogy Péter öcsém ne egész életében legyen az öcsém, én ne egész életemben legyek ember, kétszer kettő ne mindig négy legyen.

Úgy tűnik, hogy az ilyen nyilvánvalóan állandó érvényű névszói állítmányok nem vehetik fel a 'cop (+ . . .) + N formát anélkül, hogy a mondat helytelené ne váljon.

4.3. A helyesnek tartott mondatok közül az (1, 2a, 2b, 5a, 5b) mondatokban viszont az a közös vonás, hogy a bennük levő névszói állítmányok az alanyok denotátumait azok fennállása folyamán csak hosszabb-rövidebb ideig jellemzik, tehát korlátozott időtartamúak, nem állandó érvényűek.

A fenti mondatokban ez nyilvánvalóan így van. Az alany denotátumát nem is kell ismernünk, mert az általános emberi tapasztalat birtokában sem tartjuk lehetségesnek, hogy valaki születésétől élete végéig diák, vagy katona, vagy szerelmes legyen, mint ahogy azt sem, hogy influenzás legyen.

A nem állandó érvényű névszói állítmányok a 'cop (+ . . .) + N formában is helyes mondatot eredményeznek.

Az ilyen állítmányok különböző tartósságúak. Kifejezhetnek egészen rövid, illékony állapotokat (pl. *rosszkedvű*), vagy hosszú, az alanyi denotátum létdimenzióján nagy szakaszt betöltő állapotokat (pl. *orvos*), de nem érvényesek az alanyi denotátum létdimenziájának teljes hosszára.

A nem állandó érvényű névszói állítmányok közül némelyek különleges szerepet töltenek be. Ilyenek azok, amelyek az alanyi létdimenzió kezdeti, illetve utolsó, már nem meghaladható stádiumához tartozó tartalmakat fejezik ki. A 'cop (+ . . .) + N formában az előbbiek nem állhatnak jövő, az utóbbiak pedig nem állhatnak múlt időben:

(8) 'Voltam én fiatal.	(9) *'Leszek én fiatal.
(10) 'Leszel te magas.	(11) *'Voltál te magas.

4.4. A (4a, 4b) mondatokban olyan névszói állítmányt találunk, amelyről az általános emberi tudás alapján nem dönthetjük el, hogy állandó, vagy nem állandó érvényű-e, mert mindkettő lehet. Az ilyen bizonytalan érvényű állítmányok esetében az alany denotátumát ismernünk kell.

Ha egy házat fennállása során különböző színűre festettek, amelyek között a sárga szín is szerepelt, de most a ház nem sárga, akkor a róla szóló (4a) mondat helyes:

(4a) 'Volt a ház sárga.

Ha viszont egy másik ház fölépülésétől lebontásáig mindig sárga volt, akkor a róla szóló (12) mondat, amely megegyezik a (4a) mondattal, helytelen:

(12) *'Volt a ház sárga.

A bizonytalan érvényű állítmány is felveheti a 'cop (+ . . .) + N formát, ha nem állandó érvényűnek értelmezzük.

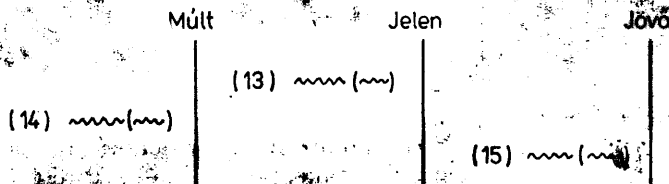
4.5. Láttuk, hogy a névszói állítmányok az alanyaikkal kapcsolatban lehetnek nyilvánvalóan állandó érvényűek, bizonytalan érvényűek és nyilvánvalóan nem állandó érvényűek.

Közülük a nyilvánvalóan állandó érvényűek elkülönülnek a többiektől, mert nem vehetik fel a 'cop (+ . . .) + N formát. A nyilvánvalóan nem állandó érvényűeknek ez a forma megfelel, éppúgy, mint a bizonytalan érvényűeknek, ha a bizonytalan érvényt nem állandó érvényként fogjuk fel.

A névszói állítmány alapformáját, amelynek képlete 'N + cop, viszont bármilyen érvényű névszói állítmány felveheti.

A kérdés most már az, hogy miért összeegyeztethetetlen a 'cop (+ . . .) + N forma az állandó érvényű névszói állítmánnyal, és miért egyeztethető össze a nem állandó érvényűvel.

A magyarázat a következő. A 'cop (+ . . .) + N formának speciális jelentése van. Az ilyen formájú névszói állítmány egy bizonyos időpont előtt érvényes az alany denotátumára, egy vagy több meghatározatlan időszakban. Az alany létdimenzióján felvett időpont (amely előtt érvényes az állítmány) lehet a beszéd időpontja, de lehet múltbeli vagy jövő idejű időpont is, egészen az alanyi létdimenzió végső határáig. Ha a felvett időpont a beszéd időpontja vagy múltbeli időpont, akkor a kopula múlt idejű; jövő idejű időpont esetén viszont a kopula jövő idejű.

(13) 'Voltam én beteg. (Ti. a jelen időpont előtt.)

(14) 'Voltam én beteg. (Ti. a múltam egy időpontja előtt.)

(15) 'Leszek én beteg. (Ti. a jövőm egy időpontja előtt.)

Ha az állítmányi jelentéstartalom időbeli eloszlásának a kifejeződését aspektusnak nevezzük (vö. LYONS 315), akkor a 'cop (+ . . .) + N forma a névszói állítmány általános előidejű aspektusát fejezi ki.

Az ilyen formájú névszói állítmány érvénye tehát nemhogy az alany denotátumának egész létdimenziójára, hanem még az azon felvett időpont előtti szakaszra sem terjed ki egészen, tehát nem lehet állandó. A (3a, 3b, 6a, 6b, 7a, 7b) mondatok azért helytelenek, mert állítmányaik állandó érvényűek, a formájuk viszont azt a látszatot kelti, mintha nem állandó érvényűek lennének. Az (1, 2a, 2b, 4a, 4b, 5a, 5b) mondatok viszont azért helyesek, mert állítmányaik nem állandó érvényűek, vagy nem állandó érvényűek is lehetnek, és a formájuk is ezt fejezi ki.

4.6. A 'cop (+ . . .) + N forma csak az alapformával ('N + cop) való szembenállása révén fejezheti ki az általános előidejű aspektust. Az alapforma önmagában (határozók segítsége nélkül) kétféle aspektust fejezhet ki, attól függően, hogy az állítmány állandó érvényű-e, vagy nem.

Ha a 'N + cop formájú névszói állítmány állandó érvényű, akkor időtlen aspektust fejez ki. Ez azt jelenti, hogy az állítmány érvénye az

alanyi denotátum létdimenzióját teljes hosszában, elejétől végéig kitölti, tehát nem lokalizálható azon egy bizonyos időpont körül vagy előtt. Az állandó érvényű névszói állítmány automatikusan időtlen aspektusú. Múlt vagy jövő idejű kopula esetén az alany denotátuma a jelenben nem létezik:

	Múlt	Jelen	Jövő
(16)	_____	_____	_____
(17)	_____		
		(18)	_____

(16) *A fiad 'kékszemű.*

(17) *A fiad 'kékszemű volt.* (Mehalt.)

(18) *A fiad 'kékszemű lesz.* (Ha megszületik.)

Éppen ezért az ilyen állítmányok nem állhatnak egyszerre múlt vagy jövő időben és első vagy második személyben:

(19) * 'Néger $\left. \begin{array}{l} \text{voltam} \\ \text{voltál} \\ \text{leszek} \\ \text{leszel} \end{array} \right\}$

Múlt idejű szövegben azonban előfordulhat, hogy az időtlen aspektusú névszói állítmány múlt időbe kerül, holott az alany denotátuma a beszéd időpontjában is létezik. Ez a jelenség voltaképpen igeidő-egyeztetés, de nem kötelező, hiszen a jelen idejű megoldás itt is lehetséges:

(20) *Amikor ott jártam, éppen magyarul tudót kerestek. Én 'magyar voltam/vagyok, hát jelentkeztem.*

Ha a 'N + cop formájú névszói állítmány nem állandó érvényű, akkor konkrét egyidejű aspektust fejez ki. Ebben az aspektusban az állítmány az alanyi létdimenzió egy bizonyos időpontja körül folyamatosan érvényes az alany denotátumára:

	Múlt	Jelen	Jövő
(22)	~~~~~		
(21)		~~~~~	
(23)			~~~~~

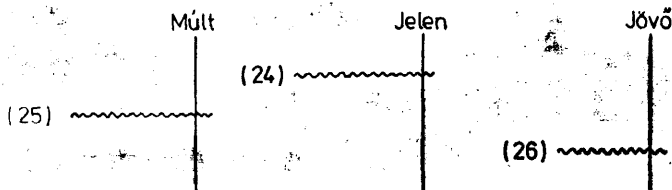
(21) 'Beteg vagyok. (Ti. a jelen időpont körül.)

(22) 'Beteg voltam. (Ti. a múltam egy időpontja körül.)

(23) 'Beteg leszek. (Ti. a jövőm egy időpontja körül.)

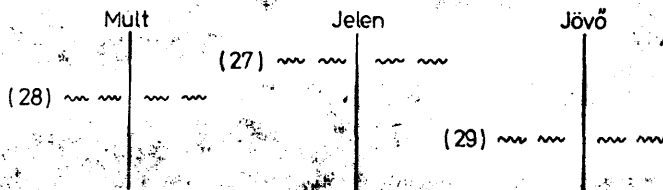
4.7. További aspektusokat az alapforma csak határozók segítségével képes kifejezni.

Így például az *egy ideje* határozóval a 'N + cop formájú névszói állítmány konkrét előidejű aspektust fejez ki. Ebben az aspektusban az állítmány egy bizonyos időpont előtti időponttól folyamatosan érvényes az alany denotátumára a későbbi időpontig, sőt esetleg azon is túl:

- (24) *Egy ideje 'aspiráns vagyok.* (Ti. a jelen időpontban, egy korábbi időpont óta.)
 (25) *Egy ideje 'aspiráns voltam.* (Ti. a múltam egy időpontjában, egy korábbi időpont óta.)
 (26) *Egy ideje 'aspiráns leszek.* (Ti. a jövőm egy időpontjában, egy korábbi időpont óta.)

Ha a 'N + cop formájú névszói állítmányhoz például a *néha* határozó járul, akkor általános egyidejű aspektust fejez ki. Ilyenkor az állítmány egy bizonyos időpont körül megszakításokkal, több meghatározatlan, rövidebb időszakban érvényes az alany denotátumára:

- (27) *Néha 'dühös vagyok.* (Ti. a jelen időpont körül.)
 (28) *Néha 'dühös voltam.* (Ti. a múltam egy időpontja körül.)
 (29) *Néha 'dühös leszek.* (Ti. a jövőm egy időpontja körül.)

4.8. A nem állandó érvényű névszói állítmány 'cop (+ ...) + N formája tehát általános előidejű aspektust, 'N + cop formája pedig, ha nincs mellette *egy ideje*, vagy *néha* típusú határozó, konkrét egyidejű aspektust fejez ki. Az utóbbi forma az *egy idejű* típusú határozók segítségével konkrét előidejű, a *néha* típusú határozók segítségével általános egyidejű aspektust is kifejezhet.

-Az állandó érvényű névszói állítmány mindig 'N + cop formájú és időtlen aspektusú.

A magyar névszói állítmány aspektusrendszerének tehát egy formailag jelzett tagja van: az általános előidejű = 'cop (+ ...) + N. Az összes többi aspektus a 'N + cop formával fejezhető ki.

További kutatási feladat lehetne annak a megvizsgálása, hogy a névszói állítmány aspektusai és formái között talált összefüggések mennyire általánosíthatók az igei állítmányok egy csoportjára, nevezetesen arra a csoportra,

amelynek alapformájában a hangsúlytalan ígét közvetlenül egy hangsúlyos névszó vagy határozószó előzi meg: 'X + V. Valószínűnek látszik, hogy a 'V (+ ...) + X forma ott is az általános előidejű aspektus kifejezője. A következő példapárok legalábbis erre engednek következtetni:

(30a) 'Autót vezettem.

(30b) 'Vezettem autót.

(31a) Te 'hétkor fogsz kelni.

(31b) 'Fogsz te hétkor kelni.

5. Összefoglalás

E dolgozatban a magyar névszói állítmány néhány kellően nem tisztázott területével foglalkoztunk.

(i) Egy széles körben elterjedt felfogással szemben azt állítottuk, hogy az ún. névszói és névszói-igei állítmányt közös elnevezés alá kell vonni, mivel kiegészítő disztribúcióban állnak. A legalkalmasabbnak erre a közös elnevezésre a névszói állítmány szakkifejezés bizonyult. Eszerint a magyar nyelvben kétféle állítmány van: igei és névszói. A névszói állítmány egyszerű és összetett lehet.

(ii) Bizonyítottuk annak a nézetnek a tarthatatlanságát, amely szerint csak az egyenes szórendű névszói állítmány viselkedik egészében állítmányként, a fordított és megszakított szórendű viszont nem, mert abban már csak a kopula az állítmány. Szerintünk az összetett névszói állítmány a szórendjétől és koherenciájától függetlenül mindig egészében állítmány.

(iii) A szakirodalomban nem találtunk kielégítő magyarázatot arra nézve, hogy miért marad meg néha a kopula a felszíni szerkezetben jelen idő harmadik személyben, pl.: *Ő van tízéves, Ő nincs olyan okos, mint te.* Ezt a jelenséget a kopula különleges fennmaradásának neveztük el, és úgy magyaráztuk, hogy mennyiséget vagy minőségi fokot kifejező névszói állítmányok körében fordul elő, véleményszerű modalitásban. Ez azt jelenti, hogy a beszélő a mennyiséget vagy minőségfokot becslésen alapuló szubjektív véleményként kezeli. Ez a kategória a tényyszerű modalitással áll szemben. Az utóbbiban a beszélő a mennyiséget vagy minőségfokot objektív tényként állítja be, és a kopula jelen idő harmadik személyben törlődik, pl.: *Ő tízéves. Ő nem olyan okos, mint te.* A két modalitás feltételezésével megindokolhatjuk a mennyiséget vagy minőségi fokot kifejező névszói, sőt igei állítmányok két tipikus formai változatát is, pl.: *Ő úgy dolgozik, mint te.*, illetve *Ő dolgozik úgy, mint te.* Ily módon sikerült a kopula különleges fennmaradását az igei és névszói állítmányra egyaránt vonatkozó általános elvekkel megmagyarázni.

(iv) Végül azzal a véleménnyel vitakoztunk, hogy a 'cop (+ ...) + N formájú, múlt vagy jövő idejű, általában a mondat élén elhelyezkedő névszói állítmányban a névszói rész nem lehet melléknév, csak főnév. Szerintünk az ilyen névszói állítmány helyessége attól függ, hogy az alany denotátumával kapcsolatban állandó érvényű-e, vagy nem. Állandó érvényű állítmány esetében az adott forma elfogadhatatlan, pl.: *'Volt' Lesz Péter az öcsém, nem állandó érvényű állítmány viszont felveheti ezt a formát, pl.: 'Volt' Lesz Ági szerelmes. Úgy találtuk, hogy az adott forma egy speciális szemléletet fejez ki, amit általános előidejű aspektusnak neveztünk el, és ez szembenáll a névszói állítmány alapformájával ('N + cop), amely a nem általános előidejű aspektusok kifejezője.

Irodalom

- ANTAL LÁSZLÓ 1977: Egy új magyar nyelvtan felé. Budapest.
- BALOGH D.—GÁLFFY M.—J. NAGY M. 1971: A mai magyar nyelv kézikönyve. Bukarest.
- CHAFE, WALLACE L. 1970: Meaning and the Structure of Language. Chicago.
- DEZSŐ LÁSZLÓ 1965: Notes on the word order of simple sentences in Hungarian. Computational Linguistics 4: 3—59.
- ELEKFI LÁSZLÓ 1964: Az aktuális mondattagolás egyik alapformája a magyarban. NytudKözl. 66: 331—370.
- FEB = KUNSAGI E. (szerk.) 1978: A FEB tábork munkája. A Bölcsészettudományi Karok Felvételi Előkészítő Bizottsága. Szeged.
- HALL, R. A., JR. 1944: Hungarian Grammar. Language 20/4 Suppl., Language Monograph 21.
- LYONS, JOHN 1971: Introduction to Theoretical Linguistics. Cambridge.
- MÉKSZ. = JUHÁSZ J. és mások (szerk.) 1972: Magyar Értelmező Kéziszótár. Budapest.
- MMNy. = RÁCZ E. (szerk.) 1976: A Mai Magyar Nyelv. Budapest.
- MMNyR = TOMPA J. (szerk.) 1961—1962: A Mai Magyar Nyelv Rendszere. Budapest.
- OROSZ, R. A. dátum nélkül: Contrastive Analysis of English and Hungarian Grammatical Structure. Final Report for US Office of Education, Contract No. OEC-0-8-0800036-3692 (014).
- RÁCZ E.—TAKÁCS E. 1978: Kis magyar nyelvtan. Budapest.
- ÜML = BEREI A. (szerk.) 1959—1962: Új Magyar Lexikon. Budapest.
- VARGA LÁSZLÓ 1980: Tényszerű és véleményyszerű modalitás a mértékkifejező magyar állítmányi szerkezetben. MNy. 76: 331—338.

On the Nominal Predicate in Hungarian

by LÁSZLÓ VARGA

This paper consists of four parts. In the first the author suggests that the traditional terms "nominal" and "nomino-verbal predicate" should be abandoned in favour of the single term "nominal predicate", which can be further differentiated as "simple" (when referring to a nominal predicate whose copula is deleted) and "compound" (when referring to a nominal predicate whose copula is not deleted). The common term is necessary because the two variants are in complementary distribution.

The second part is a refutation of the claim that inverted and interrupted compound nominal predicates are no longer predicates in their entirety, the predicate part being reduced in them to the copula. The author claims that the whole compound nominal predicate counts as predicate, irrespective of its word order or internal coherence.

The third part is an attempt to explain why the copula may be present in circumstances in which it is normally deleted from the surface structure (indicative mood, 3rd person, present tense). The author's conclusion is that the copula is preserved when the nominal predicate expresses quantity or a degree of quality in the modal category of valuation, but is deleted in factual modality.

In the last part the 'cop (+ . .) + N form of the nominal predicate is analysed and is found to be correct only when it expresses a non-permanent feature of the subject. The author claims that this form, with the copula being in the past or future tense, is the carrier of the general perfect aspect in nominal predicates. It is contrasted with the basic form: 'N + cop, which can express various other aspects.

